

УДК 378.147:81'42=133.1

2. Теорія і практика навчання

Стилістичний аналіз художнього тексту як одна із ефективних форм роботи на уроках французької мови у ВНЗ

Голотюк О.В., к. пед. н.,

доцент кафедри романо-германських мов

Херсонський державний університет

Стаття присвячена особливостям роботи з автентичною літературою Франції. У статті пропонується розгорнутий план складання стилістичного аналізу художнього тексту; розглядаються основні лексичні, стилістичні, граматичні засоби, необхідні для повного розкриття змісту та інтерпретації тексту, що вивчається.

Ключові слова: аналітичне читання, активне читання, урок французької мови, лексичні, граматичні, стилістичні засоби, стилістичний аналіз, художній текст, етапи роботи.

Голотюк Е.В.

Стилистический анализ художественного текста как одна из эффективных форм работы на уроках французского языка в ВУЗе

Статья посвящена особенностям работы с аутентичной литературой Франции. В статье предлагается развернутый план составления стилистического анализа художественного текста; рассматриваются основные лексические, стилистические, грамматические средства, необходимые для полного раскрытия содержания и интерпретации изучаемого текста.

Ключевые слова: аналитическое чтение, активное чтение, урок французского языка, лексические, грамматические, стилистические средства, стилистический анализ, художественный текст, этапы работы.

**Stylistic analysis of literary text as one of the most effective forms of work
with senior students at the university**

The article is devoted to the peculiarities of working with authentic French literature. The article offers detailed plan of the stylistic composition of the analysis of the literary text; it is spoken in detail about the main lexical, stylistic, grammar means necessary for full disclosure of content and interpretation of the studied text.

Key words: analytical reading, active reading, the French lesson, lexical, grammatical, stylistic means, stylistic analysis, literary text, stages of work.

Постановка проблеми. Для набуття комунікативної компетенції у методиці викладання іноземних мов використовують різні методи та прийоми. Однією з форм роботи над змістом художнього тексту на старших курсах навчання французької мови є стилістичний аналіз, одна з найскладних та проблематичних, оскільки студенти мають приділити увагу розкриттю не лише змісту уривка, але й задуму автора, пояснити вибір лексики, висвітлити стилістичні прийоми письменника, розглянути граматичну організацію тексту, висловити свою точку зору про прочитане.

Ступінь розробленості проблеми. Робота з автентичною літературою Франції та складання стилістичного аналізу художнього тексту на уроках французької мови мають певні особливості. Сутність стилістичного аналізу художнього тексту висвітлено у працях таких науковців, як В.Г.Гак, Ю.С.Степанов, К.А.Долінин, Ш.Балі, А.Сеше. Лексичні, стилістичні, граматичні засоби організації тексту розглядали також М.Кресо, А.Мартіне, Ж.Марузо, Е.Корді. Проте систематизованого плану складання стилістичного аналізу художнього тексту та інтерпретації тексту не існує.

Тому **метою нашої статті** є обґрунтування використання запропонованого плану стилістичного аналізу художнього тексту як ефективного засобу навчання студентів-старшокурсників на уроках

французької мови, що полегшує роботу студентів з творами французьких письменників, мобілізує на подолання мовних та мовленнєвих труднощів, формує та розвиває комунікативну компетенцію.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що читання є засобом навчання всіх інших видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, монологічного та діалогічного мовлення, письма; сприяє формуванню фонетичної, граматичної та лексичної компетенції на уроках іноземної мови [3, с.106]. Саме аналітичне читання є основним видом роботи з художнім текстом.

На старших курсах навчання французькій мові аналітичне читання необхідне для розвитку навичок та вмінь коментувати художній текст на заняттях дисциплін «Література Франції», «Спецкурс з французької літератури», «Інтерпретація художнього тексту» та «Стилістика французької мови».

На заняттях зі спецкурсу з французької літератури аналітичне читання, як один із ефективних видів читання для навчання французької мови, має за мету детальне вивчення структури тексту. Документальне читання сприяє кращому розумінню творів та їх інтерпретації. Аналітичне читання – це початок всебічного аналізу тексту, який підпорядкований загальному завданню: він підводить студента до літературного перекладу, допомагає розібратися в стилістичних прийомах автора, полегшує практичне засвоєння лексики [4, с.123].

Робота з метою проведення стилістичного аналізу художнього тексту розпочинається з аналітичного читання та має три основні етапи: 1) активне читання; 2) коментування; 3) складання стилістичного аналізу за планом.

Етап активного читання включає не тільки читання мовчки або вголос, але й пошук у словниках лексики, необхідної для повного розуміння тексту. Етап коментування – це пошук, характеристика та пояснення лексичного, граматичного, стилістичного складу тексту, його інтерпретація. У процесі коментування визначається головна ідея фрагменту, надається оцінка

прочитаного, висловлюється точка зору щодо прочитаного тексту. Завдання останнього етапу роботи – систематизувати, підсумувати та скласти стилістичний аналіз художнього тексту за планом [5, с.78].

Приклад плану стилістичного аналізу подано у навчальному посібнику «Стилістика французької мови» [2, с.15-16]:

1. Відомості щодо автора (коротка біографія, основні етапи творчості, світогляд, головні твори, визначення місця досліджуваного уривку в творчості автора, короткий виклад тексту (la biographie en bref, les étapes fondamentales de son œuvre, le courant littéraire, le genre, les œuvres principaux, sa conception du monde, d'où est tiré le fragment lu, le récit en quelques phrases).
2. Головні герої та їх характеристика (Les héros principaux et leur caractéristique).
3. Головна ідея тексту (l'idée maîtresse du texte).
4. Визначення мовного стилю та форми висловлювання (La définition du style et de la forme de la narration).
5. Характеристика лексики уривку, що аналізується – лексичний аналіз (La caractéristique lexicale du fragment).
6. Характеристика стилістичних засобів, що використовуються автором – стилістичний аналіз (La caractéristique des moyens stylistiques utilisés par l'auteur);
7. Характеристика граматичних засобів – граматичний аналіз (La caractéristique des moyens grammaticaux (L'analyse grammaticale));
8. Оцінка з точки зору пізнавальної, естетичної, виховної мети; думка щодо прочитаного тексту (L'appréciation du point de vue cognitif, esthétique, éducatif; présentation de son opinion sur le fragment lu (à mon avis, quant à moi, ce texte joue un grand rôle, je pense que... , cette œuvre m'a plu / ne m'a pas plu, ce texte nous apprend à être / à ne pas être comme ...)) .

Студенти повинні визначити мовний стиль письменника, тому нагадуємо, які базові функціональні стилі існують у літературі: ораторський (style oratoire); публіцистичний (style publiciste); офіційний (style officiel); науковий (style scientifique); епістолярний (style épistolaire); літературно-художній (style littérature-artistique); розмовний (style parlé) [2, с.18]. Пропонуємо коротку характеристику стилів за Ю.С.Степановим [6, с. 220].

1. Ораторський (style oratoire). Найдавніший із стилів, оскільки він вживається в промовах тих, хто виступає перед широкою аудиторією, він визначається темою і тією аудиторією, до якої звертається оратор.
2. Публіцистичний (style publiciste). Цей стиль з'явився в XVI- XVII ст. Зараз використовується у пресі та друкованих видавництвах.
3. Офіційний (style officiel). Вживається в різного роду документах, є нейтральним, описує тільки факти, не допускає суб'єктивної оцінки, може містити архаїзми в лексичних складах.
4. Науковий (style scientifique). Знаходить застосування в роботах з точних та гуманітарних наук. Визначається наявністю об'єктивної інформації та містить спеціальні терміни.
5. Епістолярний (style épistolaire). Вживається в листах як приватного, так і ділового характеру.
6. Літературно-художній (style littéraire-artistique). Знаходить застосування в художній літературі, містить в собі всі стилі і всі форми викладу.
7. Розмовний (style parlé). Вживається в усній розмовній мові.

Перед студентами ставиться завдання визначити форми висловлювання. Нагадуємо їх за М.Ріфатером: оповідання (narration); опис (description); діалог (dialogue); монолог (monologue); внутрішній монолог (monologue intérieur) [7, с. 40]. На занятті обговорюємо характеристику форм висловлювання.

Оповідання (narration) передає основний сюжет твору, події представлені в хронологічній послідовності. Опис (description) характеризується детальним переліком ознак предмету, явищ, дій. Діалог (dialogue) виражається у формі

бесіди між двома або кількома особами. Монолог (*monologue*) виражається у формі висловлювання персонажа перед аудиторією. Внутрішній монолог (*monologue intérieur*) являє собою особливу форму викладу, передачі думок автора або дійової особи. На відміну від монологу внутрішній монолог не представляє собою незалежний вид висловлювання і не промовляється перед аудиторією, в ньому відсутні ознаки прямої мови.

Після визначення мовного стилю та форми висловлювання переходимо до характеристики лексичного складу фрагмента. Лексичний аналіз тексту передбачає визначення лексичного складу уривку, що може включати [6, с. 228-229]:

а) нейтральні слова (*Les mots neutres*). Ці слова не мають жодних додаткових відтінків. До них належать :

- слова, що позначають окремі предмети (*les mots qui désignent les objets concrets*), р.ех. : *le parapet, le quai, le relief etc.*

- слова, що позначають конкретні дії (*les mots qui désignent les actions concrètes*), р.ех. : *acheter, meubler, payer, faire, mettre etc.*

- слова, що позначають конкретні явища (*les mots qui montrent des phénomènes concrets*), р.ех. : *le matin, le jour, la nuit, le lac, la nature, la forêt etc.*

- слова, що позначають конкретні якості (*les mots qui représentent des qualités concrètes*), р.ех. : *la bonté, la beauté etc.*

- слова, що позначають точні поняття (*les mots qui désignent les termes précis*), р.ех. : *les mathématiques, la physique, le compte etc.*

Нейтральні слова наявні в будь-якому стилі. Вони служать для опису епохи, середовища, суспільно-політичного ладу, для створення об'єктивного портрета дійової і навколишнього середовища.

б) слова з додатковим семантичним відтінком, слова зі стилістичним забарвленням (*Les mots à valeur sémantique*):

- слова, що передають емоції, відчуття, переживання (*les mots qui transmettent les émotions, les sentiments, les sensations*), р.ех. : *l'amour, la tristesse, la passion, l'humiliation etc.*

- слова, що мають пейоративний відтінок (*les mots avec une couleur péjorative*), р.ех. : *rouge-rougeaut, rapin etc.*

- слова, що вживаються в піднесеному стилі (*les mots qui sont utilisés au style élevé*), р.ех. : *comparaître, chaste etc.*

- слова, що належать до певного стилю мови (*les mots appartenant au style déterminé*), р.ех. : *le style parlé – mamselle, mémé, pépé, m'dame etc.*

- слова, що виражають абстрактні поняття з оціночними елементами (*les mots qui expriment les phénomènes abstraits ou des éléments de la notion*), р.ех. : *la vivacité, l'abnégation, la volonté etc.*

Роль даної категорії слів полягає в передачі автором почуттів і думок персонажа, а також своє ставлення до дійсності.

Особливу увагу слід приділити вживанню автором синонімів, антонімів, омонімів.

Синоніми (*les synonymes*) – це слова, що позначають одне і те ж явище або дію, однак називають його по-різному, підкреслюючи в назві різні його сторони або хоча б цю річ з різних точок зору (р.ех. : *étonné – stupéfait, parmi – entre etc.*) [2, с.59].

Антоніми (*les antonymes*) – слова різного звучання, які означають протилежні, але співвідносні одне з іншим поняття (р.ех. : *la supplice – la félicité, grande – petite, monter – descendre*) [2, с.58].

Омоніми (*les homonymes*) – слова, що однаково звучать, але мають різні значення, які співпадають між собою у звучанні (*les homophones*) (*un car et un quart – comme nom et car comme préposition*) та написанні (*les homographes*) (*entre – comme préposition et comme verbe ; pouvoir comme nom et comme verbe*).

При аналізі вживання синонімів, антонімів і омонімів важливо звернути увагу на їх роль в уривку, що полягає в прагненні автора підкреслити певні характеристики персонажів або їх протилежність.

Суттєвим моментом в лексичній характеристиці є виділення в тексті архаїзмів і історизмів.

Архаїзми (*les archaïsmes*) – це слова, що за тих чи інших причин є заміненими іншими для позначення того ж поняття, предмета, явища (р.ех. : *un goupil - un renard, une lourde - une porte*) [7, с. 55].

Історизми (*les historismes*) – слова, що позначають зниклі поняття (р.ех. : *un redingote, un chapeau tremblon, un écu, un franc*) [7, с. 56].

Архаїзми та історизми використовуються автором у характеристиці героїв і в описах, що відносяться до певної епохи.

Поряд із зникненням застарілих слів у мові відбувається процес збагачення лексики, тобто виникнення неологізмів (*les néologismes*), (р.ех. : *le mail, le fax, le téléachat, le CD etc.*).

При аналізі тексту також варто звернути увагу на вживання автором термінів. Терміни (*les termes*) – це слова, що дають точне визначення предмета, явища, поняття (р.ех. : *un piano, une symphonie, la mesure, la gamme etc.*). Термін зазвичай є однозначним та вживається в певній замкнутій сфері. Їх можна зустріти в наукових і політичних статтях, в критичній літературі. Терміни дозволяють відтворити точніше дійсність, показати той чи інший процес роботи, творчості.

Схема лексичного аналізу тексту може бути представлена наступним чином: нейтральні слова (*Les mots neutres*); слова з додатковим семантичним відтінком, слова зі стилістичним забарвленням (*Les mots à valeur sémantique*); синоніми (*les synonymes*) ; антоніми (*les antonymes*); омоніми (*les homonymes*); архаїзми (*les archaïsmes*); історизми (*les hystorismes*); неологізми (*les néologismes*); терміни (*les termes*) [1, с.7].

Після аналізу словникового складу переходимо до стилістичного складу тексту. Звертаємо увагу на наступні виразні засоби, що найчастіше зустрічаються: епітети (*les épithètes*); порівняння (*les comparaisons*); метафори (*les métaphores*); метонімії (*les métonymies*); гіперболи (*les hyperboles*).

Епітет або образне визначення – виділяє і підкреслює особливі властивості, якості або характерну рису особи, предмета, явища; автор вживає епітети для розкриття психологічного портрета героя, рис характеру, опис

зовнішності та ін. (р.ех. : *Un regard tendre, souriant, un peu fixe. Une maison blanche*). Слід врахувати різні граматичні форми епітета: прикметник (р.ех. : *une légère roseur*), дієприкметник теперішнього або минулого часу (р.ех. : *un regard absorbé*), прислівник (р.ех. : *regarder fixement*), словосполучення, іменник з прийменником (р.ех. : *la maison en brique, la maison de brique*), підрядне речення (р.ех. : *Autour d'elle se creusait un vide que ne parvenait pas encore à compléter les valeurs nouvelles*) [2, с.54].

Порівняння складається із зіставлення подібності (*la ressemblance*) двох явищ, предметів, які зв'язані загальною ознакою. Порівняння вводять особливі слова: сполучники, прислівники, прикметники, дієслова, р.ех. : *comme, pareil, ressembler* (р.ех. : *Pâle comme la mort. La conversation de Charles était plate comme un trottoir de rue*) [2, с. 34].

Метафори являють собою приховане або імпліцитне порівняння. Метафорою є переносне значення слова, яке засноване на подібності (*la similitude*) (р.ех. : *La tête qui me brûle, le sommet de la gloire, le déclin de la vie, le puits de science, le pivot d'un problème, le soleil se lève, un paquet d'eau*) [2, с. 30].

Метонімія являє собою перенесення значення слова на основі суміжності (*la contiguïté*). Найбільш поширеними є наступні відношення:

а) вміст замість того, що містить (р.ех. : *La ville était envahie. Toute la Chambre a élu à l'unanimité*);

б) частина замість цілого (р.ех. : *Les pavillons s'approchaient*);

в) абстрактне замість конкретного (р.ех. : *Si la jeunesse savait, si la vieillesse pouvait*);

г) одиниця замість множини (р.ех. : *Son oeil s'injectait de sang et devenait terrible*) [2, с.42].

Гіпербола – стилістичний прийом перебільшення; підкреслює певні властивості і якості предметів, роль окремих дійових осіб, їх звичні риси (р.ех. : *Il a un nez infini. Tu es vachement belle ! C'est super ! C'est monstrueux!*) [2, с.46].

Після визначення всіх стилістичних прийомів варто перейти до аналізу граматичних явищ : 1.Вживання часів (Особлива система часів у французькій

мові – *Concordance des temps*) [1, с.19]. 2.Синтаксичні засоби виділення (*Mise en opposition, mise en relief, discours indirect libre*) [1, с.20].

Під час граматичного аналізу тексту необхідно звернути увагу на обсяг і тип речень. У діалогічному мовленні, як правило, обсяг речень невеликий: це прості речення. У оповіданні, навпаки, зустрічається складнопідрядні, складносурядні, безсполучникові речення. Слова, що вживаються в мовленні, завжди пов'язані з формою висловлювання, речення, тому, цю ознаку завжди варто враховувати. Стверджувальні речення вживаються, щоб констатувати будь-яке явище (р.ех. : *Il se porte bien aujourd'hui*), заперечні – відкинути наявність того чи іншого факту (р.ех. : *Il n'est pas parti, comme nous voyons*); нерідко заперечні речення вживаються в стилістичних цілях (р.ех. : *Il n'est point malade aujourd'hui.*) Роль питального речення – привернути увагу читача до якогось явища (р.ех. : *Où as-tu mis ton chapeau ?*); стилістичний прийом – риторичне питання, яке фактично не потребує відповіді (р.ех. : *Sur quel point du continent ? Quel était le correspondant du capitaine Nemo ?*) [2, с.68-69].

У нейтральному стилі вживаються часи, які позначають минуле, теперішнє, майбутнє, тоді як в цілях експресії вираження вводяться часи, які передбачають наказ (*Futur de l'indicatif*), сумнів, припущення (*Futur antérieur, Conditionnel, Subjonctif*) [1, с.24-25].

При аналізі тексту варто звернути увагу на форму вираження думки: пряму мову, непряму мову, не власне пряму мову. Пряма мова використовується в монологіях і діалогах (р.ех. : «*Vous êtes du moins Andalouse ? Il me semble le reconnaître à votre doux parler*», — *dit Don José.*). Непряма мова широко використовується в літературі, науковому стилі і т. д. (р.ех. : *On commence à dire à l'atelier que Fantine «écrivait des lettres» et qu'elle «avait de la culture»*). Не власне пряма мова дозволяє автору точніше передати почуття, думки героя; як правило, відсутня вказівка, якій особі належать думки. Це визначається усім макроконтекстом (р.ех. : *Accablé de honte, plus encore que de désespoir, elle quitta l'atelier ; sa faute était donc maintenant connue de tous !*) [1, с.20].

Особливу увагу звертаємо на виділення слів у реченні, стилістичне вживання інверсії (р.ех. : *Ronfle le poêle, gémit le vent*).

Той чи інший член речення може бути підкреслений за допомогою виділених слів – презентативів (*c'est ... que ; c'est ... qui...*). (р.ех. : *C'est donc avec un sentiment d'orgueil que j'entrai dans le petit logis qu'il habitait*).

Реприза та антисипація (*la reprise et l'anticipation*) можуть бути засобами для виділення в реченні (р.ех. : *Il m'ennuie, ce monsieur, avec ses consignes. La femme ne s'arrêta pas, elle. La poésie, je l'ai bien apprise*) [1, с. 32].

Таким чином, граматичний аналіз тексту є направленим на визначення типології речень, порядку слів в реченні, вживання часів, засобів виділення членів речення (*la mise en relief*), а також визначення та розмежування прямої, непрямої та невластне-прямої мови.

У процесі коментування студенти визначають головну ідею фрагменту, на заключному етапі вони надають оцінку прочитаному з точки зору пізнавальної, естетичної, виховної мети, вчать висловлювати свою точку зору щодо прочитаного тексту за допомогою запропонованих кліше. Студенти повинні не лише брати активну участь у процесі сприйняття інформації та засвоєння знань, а й мати стосовно них власну позицію, бути спроможними застосовувати вивчене на практиці, творчо переосмислювати, співвідносити здобуті результати з перспективами своєї майбутньої діяльності [4, с. 148].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, використання подібного плану стилістичного аналізу художнього тексту полегшує роботу студентів з автентичною французькою літературою, організує їх на подолання мовних та мовленнєвих труднощів, сприяє формуванню комунікативної компетенції. Слід звернути увагу на те, що аналіз тексту не має зводитися до переліку, набору лексичних, стилістичних та граматичних характеристик тексту. Стилiстичний аналіз – це результат пошукової та творчої роботи, що проводиться в безпосередньому зв'язку зі змістом тексту, з ідеєю та темою, з задумкою автора. Вважаємо, що найголовніша мета навчання іноземної мови полягає у вмінні передати інформацію, висловити свої думки іноземною мовою

(комунікативна компетенція), а стилістичний аналіз, як одна з форм передачі змісту прочитаного тексту, допомагає студентам це зробити.

Здійснене дослідження не претендує на остаточне розв'язання заявленої проблеми, не охоплює всіх питань, пов'язаних зі стилістичним аналізом художнього тексту. Перспективні напрями подальшої роботи вбачаються в пошуку, розробці, апробації та впровадженні в навчальний процес ефективних форм і методів навчання іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голотюк О.В. Інтерпретація тексту/ Голотюк О.В. – Херсон: Айлант, 2011. – 76 с.
2. Голотюк О.В. Стилiстика французької мови (Навчальний посiбник для студентiв-фiлологiв вищих закладiв освiти). Рекомендовано МОН / Голотюк О.В. – Херсон: ХДУ, 2013. – 140с.
3. Голотюк О.В. Читання як засiб навчання iнших видiв мовленнєвої дiяльностi та мовних аспектiв на уроках французької мови // Педагогiчні науки: зб. наук. пр. – Вип. LVI. Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – С. 102-107.
4. Голотюк О.В. Пiдготовка вчителiв iноземних мов в унiверситетах Францiї: Монографiя. – Херсон: Айлант, 2009. – 224 с.
5. Голотюк О.В. Аналітичне читання як ефективний засiб патріотичного виховання студентiв на уроках французької мови // Педагогiчні науки: зб. наук. пр. – Вип. 69. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2016. – С. 77-80.
6. Степанов Ю.С. Французская стилистика (в сравнении с русской): Учебное пособие. Изд. 5-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 360 с.
7. Хрестоматия по французской стилистике: (На фр.яз.): Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец.№2103 «Иностр.яз.» / Сост.Э.М.Береговская. – М.: Просвещение, 1986. – 206 с.: ил.